

Posudek oponenta
na doktorskou disertační práci PhDr. Jana Dobeše
„Národní shromáždění v letech 1945-1948“

Předkládaná doktorská disertační práce, jejímž vedoucím byl Doc. PhDr. Jiří Šouša, Csc., se zabývá tématem, které dosud nebylo ve své úplnosti zpracováno a které je zároveň předmětem zájmu nejen odborné, ale i širší veřejnosti. Je totiž spojeno s klíčovými problémy československého vývoje po skončení druhé světové války a zejména s diskuzemi o směřování Československa do sovětské mocenské sféry a k socialistickému společenskému zřízení.

Práce má 378 stran vlastního textu a seznam použitých pramenů splňuje tedy formální kritéria na tento typ prací. Přeci jen by však mohly být opraveny i některé překlepy, nesprávné označení kapitol či nedokončené poznámky (např. pozn. č. 141) Tyto drobné nedostatky zbytečně snižují čtenářův dojem z předložené práce.

Autor práce se na její zpracování dobře připravil, tématům spojených s prací věnoval několik dílčích studií a také podnikl poměrně rozsáhlý průzkum jak archivních, tak i publikovaných pramenů a prostudoval úctyhodný počet titulů relevantní naší i zahraniční literatury. O tom svědčí i jeho první kapitola nazvaná „přehled“ pramenů a literatury (i když osobně bych zvláště na katedře archivnictví a pomocných věd historických očekával spíše rozsáhlejší a kriticky pojatý rozbor). Výsledkem tak je původní vědecká práce, která v řadě ohledů posunuje dosavadní stupeň poznání zvolené problematiky.

Nejprve bych se rád vyjádřil k autorem zvolené metodě zpracování práce. Autor pojal svoji doktorskou disertaci nejen jako čistě historickou práci, ale využil pro její zpracování interdisciplinární přístup. Zejména se nechal inspirovat poměrně dlouhou a bohatou diskuzí o teoriích parlamentarismu, což

umožňuje využít například politologické přístupy. Pokusil se navíc i o využití srovnávací metody, jakkoli ji blíže teoreticky nedefinuje ani příliš nezdůvodňuje. K tomu poté přiřadil i úvahy o proměnách elit (což je pro poválečné Československo klíčový problém), i když zde zřejmě nevyužil veškerý potenciál, který tento přístup poskytuje. Konečně pojednání o vývoji parlamentu vyžaduje i znalost a porozumění příslušné právní úpravy a její reflexe v právní teorii a praxi, což autor zvládl na poměrně vysoké úrovni.

Co se týká obsahu práce, ta je rozdělena do kapitol. V druhé kapitole věnované již zmíněnému parlamentarismu autor nastiňuje jak vývojové, tak i obsahové otázky spojené s teoretickým zkoumáním (evropského) parlamentarismu (USA zůstávají stranou autorova zájmu). Jako dílčí připomínku bych autorovi vytkl absenci anglicky (či francouzsky) psané literatury k tématu, které je poměrně bohatá, a to jak ve vztahu k teoretickým úvahám o parlamentarismu (včetně srovnávacích aspektů např. u Jeana Blondela či Samuela H. Beera), tak i ve vztahu ke konkrétnímu vývoji anglického (britského) a francouzského parlamentu, který je v práci podáván. Domnívám se, že v takto pojaté kapitole (autor druhý podtitul sám nazývá „dějiny a teorie parlamentarismu“) by například neměl chybět Albert Venn Dicey a jeho *The introduction to the study of the law of Constitution* či jiné standardní práce „Constitutional“ history. To je třeba připomenout především proto, že pro příslušné pasáže autor v zásadě přebírá hodnocení B. Baxy z 20. let, s nimiž je možno v několika ohledech polemizovat (například ve výkladu o „krátkém období“ suverenity britského parlamentu) či v příliš zjednodušeném výkladu o anglickém parlamentu. Pokud se též autor pokoušel v této kapitole nacházet okamžiky, které měnily diskuze, teorie a následný politický vývoj, pak bude čtenář zklamán, že autor nepostihl velkou britskou debatu o zákonu o parlamentu (*The Parliament Act*) z roku 1911, která ovlivnila podobu parlamentarismu celého dvacátého století i mimo samotné britské ostrovy.

Autorovi též unikla obsáhlá práce právníka a politologa Jana Kysely Dvoukomorové systémy, teorie, historie a srovnání dvoukomorových parlamentů z roku 2004 v níž se nezabývá jen vývojem dvoukomorových parlamentů, ale i teoretickými úvahami o parlamentarismu jako takovém a také československým ústavním vývojem v komparativním pohledu. Z českých autorů pak mohl ještě využít monumentální dílo V. Čermáka, Otázka demokracie I.-V. Olomouc 1992-1999.

Též je třeba upozornit na skutečnost, že části věnované kritice parlamentarismu („zprava“ i „zleva“) v kapitole II. 3. jsou až příliš stručné a zdaleka nevyčerpávají problematiku ani kdyby byla připuštěna metoda pouhého nástinu relevantních otázek. Myslím, že mohla být více zdůrazněna role fašistických režimů (zejména italského) na kritice a posléze liberálně demokratického pojetí parlamentní demokracie. Dobově lze najít inspirace například u F. Modráčka, Fašistické převraty z roku . Upozornil bych též na výbornou práci Jana Kaprase ml. Fašismus z roku 1936 vyšlou u Fr. Mazáče v edici Politika redigované jeho otcem prof. Kaprasem. Z rozsáhlé zahraniční literatury namátkou připomínám historické pasáže u C. Schmitt, The Crisis of Parliamentary democracy z roku 1994. Z novějších prací by mohl reflektovat i do češtiny přeloženou knihu Roberta Dahla, Demokracie a její kritici či práci L. Křížkovského a K. Adamové, Dějiny myšlení o státě z roku 2000.

Co se týče třetí kapitoly věnované československého vývoje v období první republiky a tzv. doby nesvobody, pak mám opět několik dílčích připomínek. Lze akceptovat, že autor nehodlal kapitolu pojednat jako „vývoj“ Národního shromáždění, ale soustředil se na určité charakteristické znaky a tendence. Potom mi však chybí podrobnější reflexe debat o druhé komoře parlamentu, zejména o možnostech, které před tvůrci ústavy stály. Ty byly nepochybně širší, než autor uvádí a souvisely i s otázkou zda zachovat zemské sněmy. Rozvést by se mohla i úvaha, proč prozatímní ústava a její hlavní tvůrce A. Meissner přišli s tak rozsáhlou supremaci parlamentu nad exekutivní

mocí a také jaké byly hlavní zahraniční („cizí“) vzory pro československou ústavní úpravu roku 1920. Musím také připomenout, že autorem zmiňované zmocňovací zákonodárství 30. let mělo své kořeny jak v rakouském vývoji, tak především v počátku 20. let. Zde bych upozornil jak na nález Ústavního soudu ze 7. listopadu 1922, tak na diskuzi v revue Parlament, do níž se aktivně zapojili J. Hoetzel, J. Krejčí, Hans Kelsen, Maurice Hauriou či Léon Duguit. Diskuze totiž nebyla „jen“ o zmocňovacím zákonodárství, ale o širším problému „obcházení“ parlamentu či posilování exekutivy na úkor moci zákonodárné. To by jen posílilo autorovy úvahy o „funkčnosti“ československého parlamentu vlastně již brzy po jeho ustavení.

Vlastní jádro práce o Prozatímním a Ústavodárném národním shromáždění pak tvoří kapitoly IV. až XII. Co se týče kapitoly IV. nazvané ČSR v letech 1945-1948, ozvěna první republiky, „třetí cesta“ nebo počátek diktatury, považuji za zdařilou, zejména tím, že se pokouší o vlastní koncepci (zejména část IV. 5, v práci nesprávně označená jako V.5) a s autorem lze ve většině jeho analýz a následného hodnocení souhlasit, zejména v identifikaci antiliberálních tendencí 30. let a v promítnutí důsledků Mnichova a druhé světové války do poválečného vývoje. Podnětné jsou i autorovy úvahy o charakteru režimu „omezené demokracie“ a skutečné roli Národní fronty. Znovu bych měl jen dílčí připomínky k použité literatuře, zejména u ideových sporů a vývoje názorů v londýnském exilu ve vztahu k politickému a ekonomickému u by autor mohl využít jak exilový časopis Čechoslovák, tak i edici deníku J. Opočenského a práce A. Klimka a J. Kociana, nehledě na to, že k činnosti J. Nečase při vytvoření ministerstva hospodářské rekonstrukce bylo možno více vytěžit z edice K. Jech. K. Kaplan, Dekrety prezidenta republiky 1940-1945, Brno Doplněk 1995, kterou jinak autor používá až v následující kapitole. Stejně tak by měla být důkladnější analýza názorů domácího odboje na autorem sledovanou problematiku (nejen PVVZ, ale i Politického ústředí a Obrany národa !)

V V. kapitole se autor poměrně úspěšně vyrovnal s obtížnou otázkou teorie kontinuity, i když se osobně domnívám, že namísto pojednání o této otázce jako o jednom problému, měl více rozlišit mezi kontinuitou Benešovy prezidentské funkce, kontinuitou státu a kontinuitou práva. Bohužel se příliš nedozvíme o Benešových názorech na tuto otázku, ačkoli by to mohlo řadu autorových tezí jen posílit. Správně však postihl, že se jedná o otázku jak s právními, tak zejména s politickými souvislostmi. U pojednání o SNR mi však chybí zhodnocení významu návštěvy delegace SNR v Londýně.

VI a VII kapitola je věnovaná přípravě ustavení PNS a zajištění jeho fungování a kapitoly VIII. a IX. právním základům jeho fungování ve vztahu k jednacím řádům a postavení poslanců včetně poslanecké imunity. Zde autor využil svého archivního výzkumu a přináší některé nové poznatky a zajímavosti s každodenního života parlamentního sboru. Osobně ale za nejzajímavější z takto pojatých kapitol považuji následující X. kapitolu, věnovanou složení PNS a ÚNS. Zde autor využil i v úvodu naznačených východisek zkoumání vývoje elit československé poválečné společnosti.

Ke kapitole XI. věnované činnosti PNS lze opět mít některé dílčí připomínky. První se týká projevu E. Beneše při otevření jednání PNS 28. října 1945, kde by měl být přeci jen podrobněji analyzován. Nejen že Beneš projev dlouho chystal a ve vztahu k Mnichovu hodlal zveřejnit svůj detailní pohled na vývoj událostí, k čemuž plně nedošlo!, ale v projevu se (byť náznaky) vyjádřil i k možnému přehodnocení některých otázek upravených dekrety prezidenta republiky v rámci jejich ratihabice, a to včetně například i příliš radikálního znárodnění (viz též jeho projev na Václavském náměstí 25. října 1945). A právě proces ratihabice tak nebyl jen právně teoretickou, ale navýsost politickou debatou. Také bych očekával větší reflexi dobových debat o tom, komu vlastně první poválečné volby pomohou (a tím i jak rychle by se vlastně měly konat).

Druhá poznámka ke kapitole věnované činnosti PNS se týká projednání otázky znárodnění na půdě PNS poté, co ministr Laušman přednesl expozé

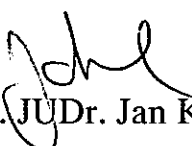
nejprve v příslušném výboru a poté v lednu 1945 na plénu PNS. Tuto příležitost totiž využily všechny strany NF k vyjádření své pozice k této otázce, včetně limitů a odlišností. To vynikne tím spíše, že u ÚNS autor analyzuje řečnické a politické boje na parlamentní půdě. Za zdařilou pak považuji tu část práce, kde se autor věnuje přípravě nové ústavy a analýze vyostření sporů KSČ a (do značné míry i sociální demokracie do pádu Fierlingerovi křídla) a nekomunistickými stranami.

V kapitole XII. věnované vývoji po Únoru 1948 bych však v závěru přeci jen očekával i „dokončení“ příběhu diskuzí o nové ústavě, pozemkové reformě, národnímu pojištění či znárodnění, které autor sledoval na půdě ÚNS.

Celkově však považuji doktorskou disertační práci PhDr. Jana Dobeše za zdařilou, původní a přinášející řadu podnětů pro diskuze o československém poválečném vývoji. Tyto dílčí náměty a připomínky však nikterak nesnižují velmi dobrou úroveň hodnocené práce.

Z výše uvedeného vyplývá, že PhDr. Jan Dobeš plně prokázal tvůrčí schopnosti ve zvoleném vědním oboru a práce splňuje kritéria kladená na doktorské dizertační práce a doporučuji ji k obhajobě.

V Praze dne 11. června 2010

prof. JUDr. Jan Kuklík, DrSc,